

Considerații metodologice privind tipologia sistemelor partidiste vest-europene*

Constantin Nica

Academia „Ștefan Gheorghiu“

Adîncirea cunoașterii în sfera partidelor politice a făcut posibilă trecerea de la studierea problemelor de ansamblu, cu un înalt grad de generalitate, la studierea concretă, din interior, completă sau parțială, a diferitelor tipuri de sisteme de partide. Astfel, fenomenul multipartidist — caracteristic, îndeosebi, unor țări capitaliste dezvoltate din punct de vedere economic — a intrat în atenția cercetării fiind în prezent nu numai în scrierile politice curente, ci și în literatura de specialitate. Astăzi, preocupările legate de interpretarea multipartidismului ca formă obiectivă, particulară și specifică de existență a fenomenului partidist, sînt determinate de numeroase considerente ce țin de: caracterul larg și cuprinzător al acestei realități contemporane ale cărei sensuri și semnificații se descriu pornind de la deosebirile de formă și conținut ale fiecărui caz în parte; rolul și locul central deținute de partide în luptă pentru putere, de caracterul specializat, unic în felul lui, al activității lor, de însăși dinamica vieții social-politice; ampla dezbateră și confruntare de opinii dintre marxiști și nemarxiști sau antimarxiști, desfășurate pe plan politic și științific și concretizate într-o diversitate de opțiuni orientate spre evidențierea laturilor pozitive ale pluripartidismului, cit și spre îndreptarea atenției mai ales asupra părților sale critice sau criticabile, de pe poziții aparținînd elementelor de stînga, de centru sau de dreapta.

Avînd ca premise principale de bază unele teze materialist-istorice existente în operele clasice ale marxism-leninismului — care au abordat partidismul în diferite ipostaze ale societății burgheze — constatările și concluziile acestei cercetări se situează în perspectiva concepției partidului nostru, exprimată în Programul P.C.R., în lucrările tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, care tratează multipartidismul ca un fenomen concret-istoric, ca o variabilă a sistemelor politice care se cere analizată și apreciată în funcție de contextele naționale, în afara oricărei absolutizări doctrinare, în legătură nemijlocită cu natura orînduirii sociale și cu dinamica acesteia. „Transformarea societății, pe baze noi, punerea în concordanță a caracterului relațiilor de producție cu nivelul forțelor de producție sociale constituie o necesitate istorică, un proces inevitabil al dezvoltării societății omenesti — în care sînt interesate și pentru care luptă, într-o formă sau alta, diferite forțe sociale. Pornind de la această situație trebuie abordată și problema pluralității partidelor, a colaborării lor în cucerirea puterii politice, a existenței lor, în continuare, în perioada edificării orînduirii noi, socialiste. Problema pluralității partidelor trebuie înțeleasă în strînsă legătură cu condițiile sociale, cu particularitățile istorice specifice ale dezvoltării societății contemporane”¹.

Pluripartidismul constituie o realitate istorică a epocii noastre, a cărei esență constă în rolul activ jucat de partidele politice în cadrul structurilor politice în care se manifestă ca principalii factori de elaborare a strategiilor politice. Dealtfel, sînt țări în care partidele comuniste, apreciînd că problema trecerii la socialism, se află la ordinea zilei, susțin, în același timp, că nu

* Redăm, într-o formă sintetică, primele rezultate ale unui studiu mai amplu pe tema multipartidismului în societatea capitalistă contemporană.

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, în *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român*, București, Edit. politică, 1975, p. 735.

poate exista o poziție revoluționară încheiată, în lupta pentru putere, bine orientată din punct de vedere al șanselor de reușită fără o raportare corectă la acest fenomen. O astfel de optică recunoaștem și în pozițiile programatice ale partidelor comuniste din Franța și Italia, din alte țări, care văd în pluripartidism nu numai condiția, ci și soluția exercitării puterii politice, atât în perioada de trecere spre socialism cit și ulterior, ceea ce înseamnă că în anumite țări multipartidismul se justifică și din punct de vedere istoric și prin prisma perspectivei fărâșirii noii societăți.

Călăuzindu-ne după principiul metodologic care presupune raportări foarte concrete la fizionomia și dinamica vieții sociale și politice, la constatările teoreticienilor și la conținutul documentelor programatice aparținând partidelor comuniste și muncitorești din țările capitaliste avansate, ajungem la concluzia că soluția adecvată, legitimă este aceea care servește cel mai bine pentru mobilizarea și canalizarea forțelor politice și sociale reale ale fiecărei națiuni, ceea ce înseamnă că absolutizarea multipartidismului, ca și a oricărui tip de sistem de partide, este dăunătoare.

În continuare, ne propunem să abordăm câteva aspecte, cu precădere teoretice, ale problematicii multipartidismului.

Multipartidismul. Fiind vorba de una dintre formele pe care le poate lua sistemul de partide dintr-o anumită țară, modul de înțelegere este mult influențat de semnificația atribuită acestei noțiuni și mai ales de raportările la sistemul bipartid și partid unic al căror conținut pare mai clar și mai puțin controversat. În ceea ce ne privește considerăm multipartidismul un sistem de partide caracterizat printr-un pluralism accentuat al forțelor politice căruiia îi corespunde un pluralism, de asemenea accentuat, din punct de vedere al ideologiei, concretizat într-o mare diversitate doctrinară și programatică, pluralisme determinate de un complex de factori cu dimensiune economică, socială, istorică, religioasă, națională, care impun relațiilor dintre partide și în primul rând competiției pentru putere anumite caracteristici.

Geneză și semnificații. Un ansamblu de factori — de natură economică și socială sau care țin de tradiții, de anumite practici instituționale, de religie — au contribuit la transformarea multipartidismului într-o componentă a sistemelor politice din numeroase țări, mai ales occidentale. Deși este vorba despre o realitate care privește multe țări — care în diferite perioade au putut cunoaște și alte tipuri de sisteme partidiste, multipartidismul îmbracă, datorită unor cauze obiective și subiective, forme concrete, particulare.

Marxismului îi este proprie explicarea acestui fenomen pornind cu precădere — dar nu exclusiv — de la factorii de ordin economic și social care definesc partidele ca organizații specializate ale unei clase care își face din ele principala armă de luptă pe plan politic și instrumentul cel mai adecvat de exprimare a propriilor interese economice și politice. Relația de determinare, în sensul amintit, nu apare întotdeauna ușor perceptibilă deoarece este vorba, pe de o parte, de „factori foarte complecși și în permanentă schimbare, dintre care, în plus, cei mai importanți acționează de cele mai multe ori vreme îndelungată pe ascuns înainte de a irumpe deodată în mod năvalnic la suprafață”², iar, pe de altă parte, de independența relativă a acțiunii politice, inclusiv a principalilor săi agenți — partidele politice³.

Prin prisma acestor considerente, se poate constata că, de regulă, începând din ultima parte a secolului trecut, odată cu dezvoltarea industriei și cu maturizarea clasei muncitoare, înregistrăm aproape pretutindeni apariția unei a treia forțe social-politice — concretizate într-o efectivă „organizare a proletarilor ca clasă și, prin aceasta, ca partid politic”⁴ — care, alături de clasele și categoriile sociale avute, se manifestă în viața politică prin intermediul propriilor partide și înlocuiește bipartidismul. Astfel, ajungem într-un anumit moment istoric, diferit de la o țară la alta, în care — pe acest fundal obiectiv — căruiia i se adaugă o serie de factori de natură religioasă sau ideologică, tradiționali sau instituționali — lupta politică între mai multe partide capătă caracter de permanentă, devenind o trăsătură specifică a sistemelor politice și partidiste.

Franța reprezintă, prin disputele privind forma regimului, care au antrenat împărțiri succesive și multiple în cadrul forțelor politice, locul celei mai interesante geneze a unui sistem

² F. Engels, *Introducere* (la lucrarea lui K. Marx, *Luptele de clasă în Franța 1848—1895*), în K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 20, București, Edit. politică, 1965, p. 505.

³ Idem, *Engels către Conrad Schmidt la Berlin*, în K. Marx și F. Engels, *Opere alese în două volume*, ediția a III-a, vol. II, București, Edit. politică, 1967, p. 464.

⁴ K. Marx, F. Engels, *Manifestul Partidului Comunist*, în *Opere*, vol. 4, București, Edit. politică, 1958, p. 474.

multipartidist⁵. Totuși, o situație particulară oricât de tipică ar fi pentru fenomenul studiat nu poate nici să epuizeze totalitatea factorilor explicațivi cu valoare generală și nici să surprindă semnificația altora, concreți, cu valoare restrinsă, proprii doar unei țări sau altora care în de : suprapunerea elementelor religioase cu cele etnice, în Belgia⁶ ; diviziunea religioasă, în Olanda⁷ ; poziția specială a bisericii în stat, în Italia⁸ ; diversitatea religioasă, culturală și lingvistică, în Elveția⁹ ; manifestarea țărănimii pe plan politic, în mod independent, prin intermediul unor organizații politice autonome, cu grupări parlamentare proprii¹⁰.

Modul specific de împletire a acestor factori explică atât cauzele constituirii cit și configurația, evoluția și caracteristicile sistemului de partide din fiecare țară în parte.

Criterii de clasificare și tipologie. Asupra acestei probleme, importantă prin implicațiile ei asupra interpretării unor fenomene de ansamblu, două constatări se impun atenției încă de la început : ocupă un loc restrins în literatura de specialitate, constituind obiectul unei tratări de regulă sumare și extrem de rare și, în ciuda — sau poate datorită — acestui fapt, nu întâlnim poziții unanime și nici suficient de argumentate. Tipologiile asupra sistemelor de partide, în general, asupra celor multipartidiste, în special, sînt puține și discutabile în privința valorii operaționale și pertinentei lor în raport cu o serie de variabile presupuse ca asociate concurenței politice și pluralității forțelor politice aflate în competiție.

a. **N numărul partidelor.** Este vorba, sub aspect cronologic, de prima variabilă care a fost propusă, considerându-se că „se pot distinge mai multe forme, după numărul rivalilor : tripartidism, cvadripartidism, polipartidism”¹¹. În general, nu pot fi întreprinse distincții decît cu ajutorul altor variabile, care stabilesc cauzele diversității lor — de natură etnică, religioasă — sau care indică modul de distribuire a separărilor politice. Avînd în vedere aceste criterii identificăm : multipartidism „ordonat și limitat”, multipartidism „anarhic și dezordonat”, multipartidism „ce ocupă o situație intermediară între acestea”¹². În ansamblu, acest criteriu stabilește separări artificiale, din care de cele mai multe ori nu se desprind semnificații cu valoare teoretică sau aplicativă. De asemenea, de regulă, factorul numeric își dovedește limitele atât datorită faptului că dîncolo de aspectul cifric al separărilor politice elementele de conținut care disting o categorie de alta nu sînt reliefate, cit și ca urmare a introducerii sale ca variabilă de sine stătătoare, necorelată cu altele. Nevoia unei astfel de conlucrări este resimțită chiar atunci cînd se pornește doar de la acest criteriu, intrucît nu surprinde tipurile existente în cadrul aceleiași clase numerice¹³.

b. **Gradul de organizare a partidelor.** Maurice Duverger, adept al metodei de studiere a partidelor prin prisma laturii organizaționale, cînd extinde acest principiu și la sistemele multipartidiste, distinge „multipartidisme nordice” și „multipartidisme meridionale”¹⁴. Prima categorie include Peninsula Scandnavică și Țările de Jos unde, afirmă el, „partidele sînt puternic organizate și disciplinate, în așa fel încît alianțele de guvern concepute între ele sînt solide”¹⁵ și cuprinde sistemul „scandinav”, bazat pe existența, de regulă, a patru partide principale, ca urmare a dezvoltării unui partid agrar alături de conservatori, liberali și socialiști și pe o mare inegalitate de forță între aceste partide, și sistemul „olandez”, „caracterizat prin legăturile strînse

⁵ Vezi în acest sens excelenta analiză pe care o face K. Marx în *Opisprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte*, în K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 8, București, Edit. politică, 1960, p. 115—127; vezi și Maurice Duverger, *L'Eternel marais. Essai sur le centrisme française*, în „Revue française de science politique”, t. XIV, nr. 1, 1964, p. 33—51; Raymond Aron, *Electeurs, partis, élus*, în *Etudes politiques*, Paris, Editions Gallimard, 1972, p. 315—334.

⁶ Raymond Fusilier, *Le pouvoir royal en Belgique*, în „Politique”. *Revue internationale des doctrines et des institutions*, nouvelle série, nr. 5, 1959, p. 2.

⁷ M. Duverger, *Sociologie des partis politiques*, în G. Gurvitch, *Traité de sociologie générale*, tome I, Paris, P.U.F., 1963, p. 39.

⁸ Jean Meynaud, *Les catégories dirigeantes italiennes*, în „Revue française de science politique”, tome XIV, nr. 4, 1964, p. 658.

⁹ Leslie Lipson, *Le système des partis politiques en Suisse*, în „Revue française de science politique”, t. VI, nr. 4, 1956, p. 815.

¹⁰ M. Duverger, *op. cit.*, p. 39; Andrén Nils, *Le Gouvernement de la Suède*, Stockholm, Institut Suédois, 1954, p. 37.

¹¹ M. Duverger, *Les partis politiques*, septième édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1969, p. 265.

¹² *Ibidem*, p. 271.

¹³ Giovanni Sartori, *Tipologia dei sistemi partitici*, în *Partiti e gruppi di pressione*. A cura di Domenico Fisichella, Bologna, Società editrice il Mulino, 1972, p. 197.

¹⁴ M. Duverger, *Sociologie politique*, seconde édition, Paris, P.U.F., 1967, p. 428—436.

¹⁵ *Ibidem*, p. 431.

care există între politică și religie”¹⁶; cea de-a doua — în care „partidele sînt mai puțin organizate și disciplinate, încît alianțele sînt mai fragile și guvernele mai puțin stabile”¹⁷ — se divide în sistemul „italian” și sistemul „francez”¹⁸.

Acest criteriu, pe de o parte, introduce în aceeași categorie sisteme de partide cu trăsături esențiale diferite, iar pe de altă parte, elementul ca atare este fluctuant, lipsindu-i constanța întrucît diferă de la o țară la alta, de la un tip de partide la altul și, de aceea, are de fiecare dată alte sensuri și rezonanțe.

e. *Amploarea concurenței pentru puterea guvernamentală.* Această clasificare, pornind de la împărțirea sistemelor de partide în „competitive” și „necompetitive”¹⁹, se întemeiază pe o scală de regresie a concurenței ce conduce apoi spre ideea unei „închideri crescînde a pieții politice”²⁰. Se ajunge astfel la constatarea că, în intensități diferite, „majoritatea țărilor occidentale practică multipartidismul”²¹ sub forma unui „multipartidism integral” și a unui „multipartidism temperat”²².

În cadrul acestei tipologizări, variabila utilizată — amploarea concurenței — poate avea și altă configurație decît aceea a regresiei încît departajarea precizată să nu corespundă situației reale. Dealtfel, un prim neajuns este deja vizibil, deoarece nu este acceptată posibilitatea unui multipartidism cu partid dominant, această structurare a raporturilor dintre forțele politice constituind obiectul unei categorii aparte — denumită „sisteme cu partid dominant”²³ — deosebită atît de multipartidism cît și de bipartidism. Pe de altă parte, este relativă determinarea intensității concurenței dintre partide urmînd grupările stabilite, astfel că delimitarea lor devine discutabilă.

d. *Forța relativă a partidelor aflate în competiție* — măsurată prin rezultatele electorale și parlamentare ale fiecăruia — este corelată cu numărul partidelor și distribuția lor ideologică²⁴. În acest caz, ceea ce interesează sînt nu diferențele ca atare dintre partide într-un anumit moment, ci forța cuantificată și sociopolitică a fiecăruia în raport cu celelalte²⁵, astfel că prin extinderea analizei de la un singur partid și un singur moment, la partidele sistemului și la diferite contexte, se ajunge să se constate o anumită trîncie a sistemului de partide dat, care rezultă dintr-o relativă constanță a raportului de forțe dintre partide, concretizată atît în stabilitatea rezultatelor obținute pe plan electoral, cît și în diferența dintre ele. Prin prisma acestor variabile, se vorbește de un „multipartidism pur” și de un „multipartidism cu partid dominant”, primul caracterizat printr-o competiție politică atomizată, ca în cazul Belgiei, Luxemburgului, Irlandei și al doilea, specific Italiei contemporane, Republicii a V-a, Danemarcei, Suediei, Islandei, manifestînd stabilitate și echilibru asemănător sistemelor bipartide²⁶.

Această tipologie se dovedește utilă mai ales pentru cantonarea analizei la nivelul sistemului partidist dintr-o anumită țară, unde poate opera o serie de evaluări exacte, interesante sub aspect statistic. Pe de altă parte, avînd o evidentă tentă formalizată și un pronunțat caracter neutralist, din ea nu se desprind concluzii cu privire la natura dispersiei sau monopolizării politice și de aceea nu se pot stabili departajări în interiorul fiecăruia dintre cele două grupări, pornind de la o serie de trăsături reieșite din modul distinct în care funcționează fiecare sistem concret de partide.

e. *Numărul polilor, distanța dintre aceștia și tendințele care rezultă din interacțiunea lor.* Prin prisma acestor criterii, există sisteme multipartidiste, cu „pluralism moderat”, cu trei-patru partide, bipolar, cu slabă polaritate și cu tendință centripetă, sau cu „pluralism extrem”, multi-

¹⁶ *Ibidem*, p. 430.

¹⁷ *Ibidem*, p. 428.

¹⁸ *Ibidem*, p. 432, 434—435.

¹⁹ Joseph LaPalombara and Myron Weiner, *The Origin and Development of Parties, in Political Parties and Political Development*, edited by J. LaPalombara and M. Weiner, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1966, p. 38.

²⁰ Roger Gerard Schwartzberg, *Sociologie politique*, Paris, Editions Montchrestien, 1971, p. 374.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, p. 374.

²⁴ Jean Blondel, *Party Systems and Pattern of Government in Western Democracies*, apud J. Charlot, *Les partis politiques*, secondé édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1970, p. 230.

²⁵ J. Charlot, *op. cit.*, p. 199.

²⁶ J. Blondel, *op. cit.*, p. 234.

polar, polarizat și cu tendința centrifugă²⁷. În cadrul acestei clasificări, elementul cu ponderea cea mai mare este nu numărul poliilor, ci distanța care îi separă. Și de data aceasta ne aflăm în fața unei tentative care păcătuiește prin aceleași neajunsuri ca și clasificarea anterioară.

În ansamblul lor, aceste tipologii se dovedesc incapabile de explicații profunde și de aceea nu surprind multitudinea de condiționări și determinări pe care fenomenul le presupune. De multe ori coerența și logica lor nu sînt validate de viață, ele constituindu-se ca tentative neopozitiviste de a analiza un aspect al socialului care se bazează pe ipoteza unui comportament pur rațional. Fără îndoială că, folosind cu prudență aceste variabile, ele degajă o serie de efecte și de antagonisme proprii sistemelor de partide din țările capitaliste la care se referă, dar nu ne conduc spre o analiză factorială, cauzală care este în măsură să recunoască și să urmeze elemente diverse. Pe de altă parte, ele introduc destul de frecvent în studierea realității un punct de vedere prea static, elaborînd mai ales tipologii de situații și mai puțin de evoluții. O caracteristică a tuturor acestor clasificări este că le scapă complexitatea factorilor de determinare — în primul rînd de natură socială, obiectivă — a existenței și configurației sistemelor multipartidiste.

În ceea ce ne privește, călăuzindu-ne după principiile metodologice ale marxismului și atribuind multipartidismului accepția deja conturată, vom stabili tipologia sistemelor multipartidiste pornind de la tipologia principalelor partide, adică de la natura lor de clasă — dimensiunea cu cel mai înalt grad de valabilitate —, de la determinările lor complexe, obiective și subiective, de la dinamica fenomenului, dat fiind că sistemele de partide au configurații politice, ideologice și constituționale deosebite în diferite faze de dezvoltare istorică. În lumina acestor considerații vom clasifica sistemele multipartidiste — opinia noastră avînd încă un caracter ipotetic și fiind susceptibilă de discuții și de o mai clară delimitare — nu după criteriile avansate în literatura de specialitate, la care în parte ne-am referit, ci după natura de clasă și orientarea ideologică a partidului, sau partidelor, care într-o perioadă dată joacă un rol precumpănitor în viața politică a unei țări. Pornind de la aceste criterii vom avea sisteme multipartidiste în cadrul cărora rolul precumpănitor îl dețin: a. partidele care au o bază socială muncitorească și promovează o ideologie socialistă și social-democrată de diferite nuanțe; b. partidele care își recrutează baza socială după considerente ce țin de dispute asupra unor factori de ordin religios, suprapuși altora, naționali sau sociali; c. partidele a căror ideologie se cristalizează în jurul disputelor asupra unor factori de ordin propriu-zis politic, cu o condiționare complexă.

Tipologia propusă corespunde mai bine realității fenomenului multipartidist din diferite țări, iar această diversitate de forme — ce poate înregistra și situații intermediare rezultate din combinarea principalelor factori enumerați — în măsura în care reprezintă soluții de exercitare a puterii se și legitimează istoric. Această clasificare exprimă natura și gradul de pluralism politic de partide, natura socială a sistemului de partide și relațiile sale cu forțele sociale fundamentale.

Caracteristici și trăsături definitorii. În tratarea acestui subiect persistă o serie de neajunsuri care se concretizează în: aprecieri care plutesc în generalități sau sînt în bună parte inexacte și inoperante pentru că se dovedesc fie diferite de ceea ce viața exprimă și dezvoltă, fie depășite de practica politică; explicații uniformizatoare; prezența unei optici predefinite asupra fenomenului datorită căreia se absolutizează fie aspectele negative, vorbindu-se îndeosebi de „efecte nefaste”²⁸, fie acele laturi neesențiale care evidențiază democratismul societății burgheze, desprins din largul evantai de forțe politice, din confruntarea liberă dintre ele, din interesul pe care îl stîrnește competiția dintre ele²⁹.

Judecate prin prisma marxismului, partidele politice, sistemele de partide, sînt instituții sociale cu caracter istoric, determinate obiectiv dar și subiectiv, ale căror caracteristici definitorii se explică prin multiple cauze ce țin de resorturi economice și sociale, de tradiții istorice, de practici cutumiare. Astfel, înțelegem că nici o țară nu a adoptat un sistem sau altul înainte de a fi reflectat asupra avantajelor pe care le implică fiecare, cu atît mai mult cu cît sistemul de partide în sine, rupt de un context social, economic și politic nu ne spune nimic. În același timp rezultă că, date fiind condițiile diferite de existență ale sistemelor partidiste, acestea le imprimă o serie de deosebiri atît în modul de a-și realiza, cît și de a-și manifesta funcțiile majore. Pornind de aici înțelegem de ce multipartidismul înregistrează aspecte care îl fac să difere destul de mult, aproape de la țară la țară.

Gradul însuși de structurare, de organizare sau ierarhizare ne conduce spre constatarea că uneori un anumit partid reușește să polarizeze mult mai multe interese sociale și voințe decît celelalte partide, detașîndu-se de ele prin forță și mărime, ceea ce face ca orientarea programatică

²⁷ Giovanni Sartori, *European Political Parties: The Case of Polarized Pluralism*, în Joseph LaPalombara and Myron Weiner, *op. cit.*, p. 138.

²⁸ Bernard E. Brown, *New Directions in Comparative Politics*, London, Asia Publishing House, 1962, p. 28.

²⁹ Emmanuel Berle, *La politique et les partis*, Paris, Les Editions Rieder, 1932, p. 103.

și doctrinară a acestui partid să-și pună amprenta asupra vieții politice, imprimându-i principalele direcții și tendințe, în timp ce altele se ajunge la echilibrul de forțe, dar la nivelul de jos al parametrilor amintiți.

În ceea ce privește primul caz, realități contemporane, îndeosebi postbelice, infirmă aprecierea că prezența „partidului cu vocație majoritară este un fapt cu totul excepțional în regimurile de multipartidism”³⁰. În acest interval, existența partidului dominant³¹ constituie sau a constituit o certitudine în țări ca Franța, Italia, Norvegia, Suedia, Danemarca. Dincolo de animizitățile pe care le generează, de opoziția organizată care nu încetează și nici nu scade în intensitate, de diviziunile ideologice marcante, acest tip de partide, nu celelalte, determină natura sistemului, reprezentând în modul cel mai sintetic o anumită fază din istoria țărilor în care există. În Italia, prin Partidul democrat-creștin și în Franța, prin „fenomenul gaullist” — și unul și celălalt fiind partide dominante cu orientare de dreapta — asistăm de mai multă vreme la o adincă prefăcere a sistemului partidist ca urmare a transformării acestor două partide în partide așa-zise „catch-all”, care de la început „se îndreaptă plenar spre scena electorală încercând să înlocuiască eficacitatea sa în profunzime cu o audiență mai largă și cu un succes electoral mai imediat”³². Semnificația acestui interesant fenomen o desprindem nu prin prisma pretenșelor teze de „dezideologizare”, care ar traduce o uniformizare socială — rezultat al depășirii delimitărilor și confruntărilor dintre clase — ci prin intermediul criteriilor sociale care exprimă interese politice cu determinare de clasă: „în anumite condiții anumite partide reprezintă un singur grup social tocmai în măsura în care ele exercită o funcție de echilibru și de arbitraj între interesele propriului lor grup și alte grupuri și procedează în așa fel, încât dezvoltarea grupului pe care-l reprezintă să se producă cu consimțământul și ajutorul grupurilor aliate, dacă nu chiar de-a dreptul cu cele ale grupurilor inamice”³³. Caracteristici aparte prezintă țările scandinave unde un partid socialist s-a manifestat vreme îndelungată și se manifestă ca partid dominant necontestat, care își întemeiază autoritatea „pe propria sa forță însă în egală măsură și pe incapacitatea oponenților lui de a-și coaliza totalitatea forțelor lor contra lui”³⁴.

În ansamblul lor, sistemele multipartidiste cu partid dominant operează în cadrul societăților cu un pluralism politic și social accentuat, o regroupare mai clară a forțelor politice la un pol care poate fi stînga — cum a fost sau este cazul Italiei — sau dreapta, cum este cazul Franței. În prezent, multe dintre ele cunosc o evoluție aparte care modifică cel puțin parțial imaginea consacrată (vezi în acest sens schimbările petrecute în Suedia, Italia, Franța).

Acolo unde nu are loc fenomenul polarizării pluralismului, multipartidismul se menține în forma sa tradițională, cu formațiuni politice numeroase, diversificate sub aspect doctrinar și programatic, cu bază de susținere redusă. Avînd capacitate de convingere și de impunere limitată, ele rămîn slabe, acționează ca entități autonome și independente, iar consecința firească este că realizează între ele un echilibru relativ la nivelul de jos al parametrilor ce definesc personalitatea și eficiența socio-politică a unui partid.

Partidele politice se manifestă ca factor și mijloc de exprimare politică a claselor și păturilor sociale prin intermediul unei pluralități ideologice. Astfel, evantaiul acestor orientări este așa de mare că, practic, merge „de la conservatorism, democrație creștină pînă la comunism, trecînd printr-un partid agrar, un partid liberal și un partid socialist”³⁵.

În sistemele multipartidiste cu partid dominant întîlnim două tipuri ideologice: trei dintre țările scandinave au cunoscut sau cunosc cite un partid socialist dominant, iar Franța și Italia cite un partid de dreapta care îndeplinește acest rol; de asemenea, în ultimele două întîlnim atît partide comuniste cit și socialiste importante, iar în țările scandinave cite un partid agrarian care joacă un rol analog — dar cu orientare spre dreapta și la proporții mai reduse — de principal element de referință din opoziție, asemenea rolului îndeplinit de partidul comunist în Franța și Italia³⁶.

În țările în care nu există un partid dominant, diviziuni ideologice accentuate caracterizează atît partidele de dreapta, cit și partidele de stînga. În general, orientările religioase dețin

³⁰ M. Duverger, *Les partis politiques*, septième édition, Paris, Librairie Armand Colin, 1969, p. 315.

³¹ Vezi pe larg Jean Charlot, *Du parti dominant*, în „Projet”, nr. 9, 1970, p. 941—952.

³² Otto Kirchheimer, *The Transformation of the Western European Party Systems*, în Joseph LaPalombara and Myron Weiner, *op. cit.*, p. 185.

³³ Antonio Gramsci, *Partidul politic*, în *Opere alese*, București, Edit. politică, 1969, p. 151.

³⁴ J. Charlot, *op. cit.*, p. 944.

³⁵ J. Blondel, *op. cit.*, p. 237.

³⁶ *Ibidem*.

un loc important în cadrul confruntărilor politice și sînt de multe ori complicate de considerente etnice sau lingvistice, care au raportări mai mult sau mai puțin evidente la dimensiunea socio-economică a vieții.

Multipartidismul nu este un fenomen nou — își are istoria sa — a apărut și uneori a dispărut, s-a extins ori s-a restrîns — prezintă interes și învățăminte actuale, chiar semnificații istorice mult mai profunde decît înțelegem de regulă. Totodată, nu constituie numai o caracteristică a unor țări capitaliste dezvoltate vest-europene unde, este drept, înregistrează gradul cel mai complex de manifestare; este specific și unor țări din zone geografice și politice extraeuropene — din Asia, America Latină — unde cunoaște forme și intensități diferite care îi îmbogățesc imaginea cu elemente inedite.

Multipartidismul depășește granițele unei singure țări și ale unei singure zone geografice și politice, dar rămîne o realitate care nu este universală — nici universal valabilă, nici universal aplicabilă — pentru că chiar în Europa s-a prezentat cînd ea o realitate mai largă, cînd mai puțin cuprinzătoare, deci nu s-a dovedit și nici nu poate deveni o soluție universală. Multipartidismul reprezintă și reflectă un anumit mod de exprimare politică a intereselor de clasă sau de grup, caracterizat printr-un evantai mai larg de orientări ideologice, programatice și doctrinare. Acest sistem de partide care se cristalizează în urma unui proces relativ de durată și tînde să ofere cadrul în care se constituie și se confruntă opțiunile politice ale unei structuri sociale, religioase sau etnice diversificate, se legitimează din punct de vedere istoric în măsura în care asigură, prin soluții și răspunsuri adecvate funcționarea normală a instituțiilor statale dintr-o anumită țară.

În studierea problematicii pe care acest fenomen o presupune nu s-au făcut delimitări privind conceptele, clasificările sau evidențierea trăsăturilor sale definitorii — pe baza unor criterii riguroase și pertinente. Tocmai această imprecizie a făcut loc, atunci cînd nu a fost vorba de opțiuni politice, unor aprecieri nefondate — unele ridicate la rangul de postulat cu valoare de legi sociologice — care se refereau ori continuă să se refere la aspecte implicate de prezența multipartidismului. Din punct de vedere metodologic, tratarea multipartidismului nu poate fi întreprinsă autonom, detașîndu-l de ansamblul relațiilor politice, ci în legătură indisolubilă cu sistemul politic — domeniul politicii structurat — care, în accepția marxismului, apare ca matricea în cadrul și limitele căreia există, acționează și uneori dispar partidele politice.

Dinamica vieții social-politice din epoca modernă și contemporană și mai ales recentele evoluții postbelice arată că există și vor exista tipuri diferite de sisteme de partide, fiecare dintre ele justificate și condiționate într-un context social-economic concret. De aceea, și tendințele de perspectivă sînt diverse și se diversifică, ele materializîndu-se în mai multe forme chiar și în cadrul unuia și aceluiași tip de sistem de partide. Dat fiind că este vorba de un fenomen de durată — a cărui dimensiune merge în trecut dar și în viitor — apreciem că în stadiul actual multipartidismul nu și-a epuizat formele și posibilitățile de manifestare, esența și dinamica lui fiind legate de soarta clasei dominante, de perspectivele orînduirii burgheze care — în condițiile crizei generale a capitalismului, pe lângă avatarurile implicate de criza evidentă de sistem — înregistrează și unele resurse noi de autopropulsare și unele modalități inedite de regenerare care-i împiedică prăbușirea imediată; de concepția și atitudinea partidului revoluționar cu privire la victoria și construcția socialismului, de condițiile istorice concrete — care se pot caracteriza printr-o pluralitate de forțe sociale și politice sau, dimpotrivă, prin unitatea lor în jurul unei clase și a unui partid — operîndu-se modificări radicale de conținut, se pot păstra elemente de continuitate privind disputele electorale și parlamentare sau alternativa de guvernare.